

УДК 94(438)

Barbara Skoczyńska-Prokopowicz

ZJAWISKO MIGRACJI W ŚWIEŁLE OPRACOWAŃ NAUKOWYCH

Zmiana miejsca zamieszkania określana mianem migracji to zjawisko powszechne w dobie przemian globalizacyjnych i dotyczy wszystkich społeczności na świecie. Jego przyczyny, rozmiar i skutki są różne. Autorka artykułu przytacza definicje słownikowe polsko- i obcojęzyczne, wskazuje na czynniki wewnętrzne i zewnętrzne sprzyjające migracjom, płaszczyzny na których się rozgrywają oraz ich typologię. Omawia pokrewne zjawisko tzw. „fale migracyjną”. Polska jest krajem z przewagą emigracji nad imigracją, co nie jest korzystne z punktu widzenia państwa-stąd postulaty, które powinny być uwzględnione w działaniach naprawczych realizowanej polityki społecznej.

Słowa kluczowe: definicje, migracja, kryteria podziału, przyczyny i skutki, polityka społeczna państwa

W rozważaniach z dziedziny nauk społecznych często można spotkać się z pojęciem migracji. Jednak nie jest to jedyne pojęcie, które wiąże się z tym tematem. Warto wspomnieć również, czym jest i jak rozumieć sformułowania emigracja i imigracja. Obecnie używa się zwykle wyrażenia migracja, które łączy w sobie wszystkie znaczenia powyższych pojęć. Podobnie dzieje się w przypadku, gdy używamy słowa migrant, może oznaczać ono zarówno emigranta, jak i imigranta [7, s. 9]. W literaturze zaś występują pokrewne pojęcia mniej lub bardziej związane z kwestią integracji imigrantów ze społeczeństwem przyjmującym. Gdy myśli się o imigrantach, ważnymi pojęciami stają się: asymilacja, akomodacja, inkluzja, inkorporacja, adaptacja czy też absorpcja [5, s. 9].

Ogólnie charakteryzując pojęcie migracji należy powiedzieć, że migracja pochodzi od łacińskiego słowa migratio i oznacza wędrówkę lub wędrowanie. W Słowniku społecznym B. Szlachty występuje natomiast bardziej złożone pojęcie migracji: «Migracje są zjawiskiem uniwersalnym, występują bowiem w zasadzie w każdym typie społeczeństw; zarazem są one zjawiskiem powszechnym, towarzyszącym ludzkości od samego początku dziejów. Indywidualne i rodzinne zmiany miejsca pobytu bądź masowe wędrówki ludów w poszukiwaniu lepszych warunków życia towarzyszą rozwojowi każdej zbiorowości» [9, s. 660]. Dalej w słowniku autor wymienia podłoże migracji we współczesności oraz genezę i pięć głównych płaszczyzn migracji. Według autora u podłoża migracji leży skomplikowany kompleks czynników; «są one pochodną predyspozycji psychicznych osobowościowych oraz charakterystyk poszczególnych jednostek, a także uwarunkowań wynikających ze zbiorowo ustanowionych zasad organizacji ekonomicznej, politycznej i kulturowej» [9, s. 660]. Według słownika, geneza migracji ma podłoże w czynnikach wewnętrznych jak i zewnętrznych. Wewnętrznymi są czynniki wynikające z psychologicznych motywacji jednostek. Natomiast zewnętrzne wywodzą się z zasad funkcjonowania systemu społecznego zarówno zbiorowości, które są opuszczane, jak i tych, które przyjmują nowych przybyszów. Autor słownika podaje również płaszczyzny, które migracja posiada ze względu na swoją genezę i przyczyny sprawcze. Pierwsza płaszczyzna ma charakter społeczny (socjalny) oraz zawiera klasowe, narodowe i religijne determinanty. Druga płaszczyzna, ekonomiczna kształtowana jest przede wszystkim przez poziom rozwoju technologicznego i gospodarczego. Autor podkreśla, że im lepiej rozwinięty ekonomicznie kraj, tym większe prawdopodobieństwo migracji. Kierunek migracji przebiega najczęściej od kraju mniej rozwiniętego, znajdującego się niekiedy w stanie kryzysu gospodarczego – zwłaszcza do krajów sąsiednich. Trzecią płaszczyznę – polityczną wyznaczają przede wszystkim sposoby sprawowania władzy. Wyróżnia się wiele sposobów, w jaki może być ona sprawowana, jednym z nich jest demokracja. Demokracja charakteryzuje się wielością swobód politycznych oraz dużym obszarem samorządności, a także regionalnej, etnicznej, religijnej autonomii większości. Ludzie migrujący przez wzgląd na politykę uciekają do kraju, w którym mogą uniknąć dotychczasowej podległości. Czwartą płaszczyzną jest płaszczyzna kulturowa. Ustala ona korelacje między natężeniem i wielkością migracji a stylami życia, aspiracjami i potrzebami kulturowymi członków systemów społecznych. Ostatnią piątą płaszczyzną jest płaszczyzna osobowościowa, zdeterminowana przez fizyczne i psychiczne predyspozycje jednostek oraz podstawy i orientacje światopoglądowo-ideologiczne kształtowane przez społeczeństwo [9, s. 660–662].

Istnieją także inne definicje, np. pochodząca z Encyklopedii socjologii, według której: «Migracja lub synonimicznie: wędrówka, ruchliwość przestrzenna to względnie trwała zmiana miejsca pobytu jednostek i grup w ramach określonej przestrzeni» [2, s. 243]. Encyklopedia socjologii podaje również rozróżnienie na migracje dobrowolne i przymusowe. Migracje dobrowolne «zawsze łączyły się z nadzieją określonych grup i jednostek na poprawę własnego położenia: z reguły ekonomicznego, a często także społecznego czy religijnego».

Migracje przymusowe natomiast – ucieczki, wypędzenia, deportacje, przesiedlenia, stanowiły wyraz przemocy bezpośredniej, egzekwowanej hic et nunc przez silniejszych wobec słabszych. Jednak w obu

formach i dobrowolnej i przymusowej były potężnym czynnikiem współkształtującym dzieje kontynentów starożytnych imperiów i nowożytnych państw, rodzin, plemion i współczesnych wspólnot narodowych. Same też w toku dziejów zmieniały swój charakter. Dalej zaś autor podaje typy migracji i dzieli je na: w zależności na zakres wolności decyzji migracyjnych – dobrowolne i przymusowe, ze względu na sposób przygotowania do migracji – spontaniczne i planowe, ze względu na przyczyny migracji – zarobkowe i polityczne, ze względu na status prawny migranta – legalne i nielegalne, ze względu na czas trwania migracji – stałe i okresowe, ze względu na terytorium docelowe – wewnętrzne i zewnętrzne oraz ze względu na charakter jednostki osiedleńczej – migracje ze wsi do miast albo odwrotnie, pomiędzy miastami oraz pomiędzy wsiami [2, s. 244–247].

Można również zacytować inne definicje migracji znajdujące się w słownikach obcojęzycznych. I tak na przykład definicja human migration, pochodząca z encyklopedii Brytannica, brzmi następująco: «human migration, the permanent change of residence by an individual or group; it excludes such movements as nomadism, migrant labour, commuting, and tourism, all of which are transitory in nature» [11]. Jest to definicja bardzo zbliżona do definicji zamieszczonych w słownikach polskich. Według encyklopedii Brytannica: migracja jest to trwała zmiana miejsca zamieszkania przez osoby lub grupy, ponadto wyklucza takie ruchy, jak koczownictwo, turystykę, wyjazdy do pracy imigrantów, ponieważ mają one charakter przejściowy.

W słowniku niemieckim można spotkać osobną, jednakże merytorycznie bardzo podobną definicję migracji. Brzmi ona następująco: «Auswanderung oder Emigration ist das Verlassen eines Heimatlandes auf Dauer. Emigranten oder Auswanderer verlassen ihre Heimat entweder freiwillig oder gezwungenermaßen aus wirtschaftlichen, religiösen, politischen oder persönlichen Gründen. Auf die Auswanderung aus einem Land folgt die Einwanderung in ein anderes. Der Wohnsitzwechsel innerhalb eines festgelegten Gebietes wird hingegen als Binnenmigration bezeichnet. Meist wandern Einzelpersonen oder einzelne Familien aus; in der Geschichte gab es aber auch Auswanderungen von großen Bevölkerungsgruppen» [12].

Definicja niemiecka wykazuje istotne podobieństwo do pojęcia migracji zamieszczonego w encyklopedii polskiej i encyklopedii Brytannica. Według definicji niemieckiej: emigracja jest opuszczeniem ojczyzny na stałe. Imigranci i emigranci opuszczają swój dom, dobrowolnie lub zmuszeni ze względów ekonomicznych, religijnych, politycznych i osobistych. Emigracja z jednego kraju następuje do kraju drugiego. Natomiast zmiana zamieszkania na wewnętrznym obszarze jest określana jako wewnętrzna migracja. Zazwyczaj emigracja odbywa się pojedynczo lub rodzinami, w historii miały miejsce też migracje w dużych populacjach.

Różnice w definicjach słownikowych są bardzo niewielkie. We wszystkich można zauważyć, że migracja wiąże się ze zmianą pobytu człowieka z różnych przyczyn od politycznych do religijnych. Jak trafnie spostrzegają autorzy definicji słownikowych, migracje zawsze można podzielić na dobrowolne i przymusowe. Każda definicja wyróżnia różne typy migracji podzielone na grupy ze względu na przyczyny migracji oraz to, czy człowiek emigruje sam, czy z całymi rodzinami. Różnicą między definicjami w słownikach polskich i zagranicznych może być fakt, że w krajach bardziej rozwiniętych częściej jest spotykane zjawisko imigracji, a w mniej rozwiniętej pod względem gospodarczym i ekonomicznym Polsce częściej się mówi raczej o emigracji niż imigracji.

Ze względu na wielość pojęć migracji należałoby utworzyć jedną, która ujmowałaby problem w całości. Jednakże geograficzno-demograficzna definicja migracji nie wyczerpuje jeszcze tego zagadnienia: migrant to osoba przybywająca lub opuszczająca pewne miejsce w inny sposób niż urodzenie lub śmierć. Tego typu definicja jest jednak zbyt ogólna, a próby ścisłego zdefiniowania fenomenu migracji i ich znaczenia w dzisiejszym świecie skomplikowane [4, s. 5]. Dlatego teorię migracji trzeba sklasyfikować według pewnych kryteriów tj. według kryterium przestrzennego, kryterium miejsca zamieszkania, kryterium czasu i aktywności. Według wskaźnika przestrzennego omawiany termin jest oczywisty: migracja oznacza mobilność terytorialną jako możliwość przemieszczania się na pewną odległość. Ważne są w tym względzie różne wymiary przestrzenne, zwłaszcza otoczenie ekonomiczne i społeczne. Otoczeniem ekonomicznym jest zmiana miejsca zamieszkania w obrębie miasta – wieś, kraj wysoko rozwinięty – nisko rozwinięty, peryferie – centrum. Migracja często wymaga porzucenia pewnego otoczenia społecznego i wejścia w inne o odmiennym charakterze. Osoba, która chce emigrować, musi porzucić dotychczasowe miejsce zamieszkania, a ponadto rodzinę i przyjaciół, co niesie za sobą zmianę stosunków społecznych otaczających jednostkę. Kryterium, które mówi, aby traktować migranta jako osobę zmieniającą miejsce zamieszkania, to kryterium miejsca pobytu.

«Według Everetta Lee (1966) migracja jest określana jako trwała lub półtrwała zmiana miejsca zamieszkania, przy czym nie czyni się żadnych ograniczeń jeśli chodzi o odległość ruchu, jego przymusowy lub dobrowolny, wewnętrzny lub zewnętrzny charakter. Donald Bogue (1959) twierdził wręcz, że z teoretycznego punktu widzenia, termin migrant jest zarezerwowany dla takich właśnie form mobilności» [4, s. 5].

Aby zaistniało w ogóle zjawisko migracji, musi być spełnione kryterium czasu – osoba, aby została uznana za migranta, musi przebywać pewien czas w innym miejscu niż swoje miejsce stałego pobytu. Kryterium to pozwala odróżnić np. migrantów od turystów. Kryterium aktywności wiąże się zaś z tym, że najczęściej osoba migrująca nie zmienia tylko swojego miejsca zamieszkania, ale również zmienia otoczenie i formę aktywności, głównie zawodowej, którą dotychczas wykonywała.

Piśmiennictwo i literatura przedmiotu wyróżnia różne rodzaje migracji. Zwykły podział obejmuje migracje ze względu na zasięg geograficzny, czas trwania i cel. Kryterium geografii wyróżnia przede wszystkim migrację wewnętrzną i migrację zewnętrzną. Pierwsza z nich dotyczy migracji w granicach określonego kraju, miasto – wieś, zaś mając na myśli migrację zewnętrzną należy rozumieć wyjazd za granicę danego państwa. Kryterium czasowe pozwala wyodrębnić migrację trwałą i okresową [7, s. 9]. Migracja trwała może oznaczać tylko i wyłącznie wyjazd z kraju pobytu na stałe. Za miejsce stałego przebywania uznaje się przebywanie poza granicami swojego państwa co najmniej 12 miesięcy. Migracja okresowa będzie zaś migracją, która przewiduje ograniczony czas pobytu poza krajem, na przykład na czas zlecenia pracodawcy lub ściśle określonego czasu za granicą w celu wykonania powierzonych zadań. Migracja okresowa może zostać podzielona na migrację sezonową i wahadłową. Definicja mówi, że migracja sezonowa jest wyjazdem na stosunkowo krótki okres czasu i ma charakter zarobkowy. Przykładem migracji wahadłowej jest sytuacja, w której osoby mieszkają w Szwecji lub w Polsce, ale regularnie dojeżdżają do pracy w Danii lub Niemczech [7, s. 10]. Ze względu na powody, jakimi kierują się ludzie, migrację można podzielić na zarobkową i polityczną. Migranci zarobkowi często opuszczają swój kraj dobrowolnie i kierują się względami ekonomicznymi. Podejmują oni ryzyko w celu polepszenia swojej sytuacji materialnej. Migrantem zarobkowym można nazwać również pracowników w placówkach dyplomatycznych, pracowników organizacji międzynarodowych i misjonarzy. Migranci polityczni muszą opuścić swój kraj pochodzenia ze względu na sytuację polityczną w kraju i prześladowanie ze strony władz lub „systemu”. Zwykle migrantów politycznych nazywa się uchodźcami, a w Polsce prawo przyznaje takim osobom, po spełnieniu pewnych przesłanek, status uchodźcy lub udziela azylu. Uchodźca znajduje się w stanie zagrożenia swojego życia i swojej rodziny lub stoi przed zagrożeniem utraty wolności z powodu przekonań politycznych. «Od czasu gdy Polska stała się członkiem Unii Europejskiej w 2004 roku, otworzyły się nowe możliwości, nowe ścieżki budowania kariery i rozwoju zawodowego polskich pracowników, które do niedawna były wręcz trudne do wyobrażenia. W Unii, zgodnie z przyjętą polityką zatrudnienia, obowiązuje swobodny przepływ towarów, usług, kapitału i pracy. Tym samym otwarto nowe rynki pracy dla obywateli nowych państw członkowskich» [1, s. 9]. Poprzez otwarcie granic i zwiększenie mobilności geograficznej w Unii Europejskiej w ciągu ostatnich lat wyłoniły się trzy nowe rodzaje migracji. Jest to migracja «z miłości», migracja osób trzeciego wieku oraz migracja egzystencjalna [7, s. 11]. Migracją z miłości można nazwać zmianę miejsca pobytu stałego poprzez zawarcie znajomości dłuższej lub krótszej z osobą z innego kraju. Poprzez migrację ludności w ten sposób zwiększa się liczba obcokrajowców zawierających związki małżeńskie, co sprzyja nadaniu obywatelstwa innego kraju. Przyczyną drugiego rodzaju migracji jest to, że ludzie u kresu swojego życia, potrzebując zmiany lub spokoju, migrują do krajów o łagodniejszym lub cieplejszym klimacie. Jest to modne zwłaszcza u osób zamieszkujących Niemcy czy kraje skandynawskie. „W latach 80 ubiegłego wieku pojawiła się tzw. migracja egzystencjalna, która polegała na tym, że dana osoba osiedla się w innym kraju, aby doświadczyć życia poza swoją ojczyzną» [7, s. 11]. Przyczyną takiej migracji, jak wspomina autor, jest próba poznania nowego życia, ciekawość nieznanego, próba samookreślenia swojej osoby.

Najpopularniejszym podziałem migracji jest podział na migrację wewnętrzną i zewnętrzną. Podobnie dzieli migracje Zofia Kawczyńska-Butrym w książce pt. *Migracje. Wybrane zagadnienia*. Według autorki: „Zmiana przestrzeni geograficznej może obejmować przemieszczenia w obrębie kraju lub wyjazdy poza kraj» [6, s. 11]. Można uznać, że migracje wewnętrzne pojawiły się w pierwszej kolejności. Jak już zostało wcześniej powiedziane, najczęstszym kierunkiem zmian miejsca pobytu był kierunek wieś – miasto. Głównym tego powodem było zmniejszanie zatrudnienia w sektorze gospodarki rolnej, a zwiększenie zapotrzebowania w sektorze przemysłowym. Duża fala migracji wewnętrznych przyszła w okresie po II wojnie światowej, ten czas cechuje się dużą mobilnością przestrzenną, spowodowaną głównie przyczynami ekonomicznymi. Fale migracyjne w kierunku ze wsi do miast można zauważyć także w okresie między 1947 a 1957 oraz po 1989 roku. Ludzie migrowali w poszukiwaniu pracy oraz bezpieczeństwa socjalnego. Miasto dawało młodym ludziom możliwość zdobycia stałych zarobków oraz dostęp do zabezpieczeń socjalnych. Kierunek tej migracji utrzymuje się nadal. Miasto jest centrum gospodarczym, edukacyjnym i społecznym. Młodzi ludzie podążają w kierunku rozwoju i samodoskonalenia, dlatego wolą osiedlać się w miastach. Należy wspomnieć, że w dzisiejszych czasach często można spotkać się z odwrotnym kierunkiem migracyjnym. Bogaci ludzie wolą osiedlić się na peryferiach miasta lub z dala od centrum. Zmieniły się wymagania ludności oraz kryteria, według których patrzy się na to zjawisko. «Migracja wiąże się bowiem nie tylko ze zmianą miejsca zamieszkania i z czynnikiem ekonomicznym (znalezienie pracy, wyższych zarobków), ale też powoduje i symbolizuje

zmianę położenia społecznego osób migrujących. Poprzednio przemieszczanie ze wsi do miasta utożsamiane było z awansem społecznym – lepszym dostępem do pracy, do świadczeń socjalnych, do edukacji, do kultury. Obecnie zauważamy, że migracja wewnętrzna związana jest z wcześniejszą zmianą położenia społecznego osób migrujących i symbolizuje tę zmianę» [6, s. 13].

Następnym kryterium podziału wymienianym przez wielu autorów jest kryterium głównego celu migracji. Bardzo ważną kwestią w tym podziale okazuje się być pytanie, jaki cel chcą osiągnąć migranci i jakie korzyści dostrzegają w zmianie miejsca pobytu stałego zamieszkania. Wyróżniamy tu podział w oparciu o cele ekonomiczne, które są główną przyczyną wyjazdów, oraz inne przesłanki, dla realizacji których migranci podejmują decyzję o opuszczeniu swojej ojczyzny. Ze względu na uwarunkowania ekonomiczne migracje były mniej lub bardziej liczne. Mówi się o pewnych falach migracyjnych, zwłaszcza w ostatnich dekadach XX wieku. Ludzie najczęściej decydują się na migracje z przyczyn czysto ekonomicznych – liczą na znalezienie lepiej płatnej pracy. Takie migracje nazywane są migracjami zarobkowymi. Migracje ekonomiczne dzielą emigrantów na migrantów przeżycia, migrantów mobilnych, migrantów zarobkowych i migrantów handlowych. Migrantami przeżycia można nazwać emigrantów biednych, czyli takich, których celem było zdobycie jakichkolwiek środków do życia dla zaspokojenia podstawowych potrzeb. Migrantami mobilnymi będą ludzie, którzy zmierzają do poprawy standardu życia, zgromadzenia funduszy na inwestycje i inne cele, które podnoszą standard życia jednostki. Migranci zarobkowi decydują się na emigrację, aby zarobić pieniądze w innym państwie bez planów pozostawania dłużej i w tej grupie wymienia się migrantów kontraktowych i migrantów wahadłowych. Migranci handlowi natomiast sprzedają pewne towary lub świadczą usługi poza własnym krajem w celach zarobkowych lub w celach obniżenia kosztów prowadzenia interesów w państwie pobytu stałego. Oprócz migracji z przyczyn ekonomicznych wyróżnić należy migracje o charakterze pozaeconomicznym. Charakteryzują się one tym, że dążenia migranta nie są nastawione na zysk oraz na korzyści materialne. Przyczyną takich migracji jest zmiana otoczenia, przestrzeni życia i poprawa standardu swojej egzystencji. Do migracji pozaeconomicznych należą migracje edukacyjne, religijne, ekologiczne, polityczne, patriotyczne, aksjologiczne oraz migracje dobrobytu [6, s. 19]. Migracje edukacyjne podejmują najczęściej ludzie młodzi, aczkolwiek nie jest to regułą. Głównym motywem podjęcia takiego przedsięwzięcia jest nauka języka, podniesienie kwalifikacji zawodowych. Migracje religijne mają różny wymiar, mogą być zarówno dobrowolne, jak i przymusowe. Do dobrowolnych można zaliczyć wycieczki w celu odwiedzenia miejsc kultu religijnego albo pielgrzymki do miejsc świętych. Osobną grupę dobrowolnych migracji o charakterze religijnym stanowią migracje misyjne, podejmowane przez księży misjonarzy. Przymusowe migracje na tle religijnym mogą wiązać się z prześladowaniami ze względu na przynależność wyznaniową. Ludzie wyjeżdżający z przyczyn religijnych mają na celu zapewnienie bezpieczeństwa podczas praktykowania własnej wiary [8, s. 28–35]. Migracje ekologiczne nieodłącznie wiążą się z klęskami żywiołowymi i katastrofami ekologicznymi. Osoby, których domy i miejsca zamieszkania zostało zniszczone przez klęskę żywiołową, podejmowały migrację w celu znalezienia nowego miejsca do życia w miejsce poprzedniego, które zostało zniszczone. Efektem wojny lub prześladowań przez aparat państwowy mogą być migracje o charakterze politycznym. Ludzie prześladowani ze względu na swoje przekonania lub sympatie polityczne szukają miejsca azylu, gdzie mogą się ukryć przed represjami, które czekały w ich rodzimym kraju. Migracje polityczne miały zawsze na celu zapewnienie bezpieczeństwa i godnej egzystencji własnej i osób najbliższych. W dzisiejszych czasach można zauważyć zjawisko repatriacji. Repatriacja, czyli powrót do ojczyzny osób pochodzenia polskiego, jest jednym ze sposobów nabycia polskiego obywatelstwa. Prawo to przysługuje wyłącznie osobom, które nie posiadają polskiego paszportu, a pragną przesiedlić się na stałe do Rzeczypospolitej Polskiej [13]. Tak definiuje się to zjawisko w Polsce. Natomiast w ogólnym ujęciu są to: powroty ludzi wysiedlonych lub uciekających niegdyś przed wojną i prześladowaniem do kraju ojczystego, kraju przodków. Ludzie często wracają z innego kraju, by zamieszkać w państwie uważanym za swoją ojczyznę. Migracjami aksjologicznymi można nazwać wyjazd z kraju powodowany sprzeciwem wobec nieszanowania lub nawet zagrożenia wartości uznanych przez emigranta za ważne. Kolejną odmianą omawianego zjawiska jest migracja dobrobytu, ma ona na celu poprawę standardu życia wyjeżdżających osób. Powody tego typu migracji są bardzo proste – ludzie chcą zakosztować lepszego życia niż w ojczyźnie.

Każda definicja migracji zawiera twierdzenie, że migracje mogą być trwałe, ale także czasowe. Stąd wzięto się następne kryterium podziału, jakim jest okres trwania migracji. Ze względu na tę przesłankę należy wyróżnić: migrację stałą (zwaną również osiedleńczą), okresową, która w zależności od czasu trwania dzieli się na długotrwałą i krótkotrwałą, sezonową oraz cyrkulacyjną [6, s. 21]. Migracja stała, związana jest z planami i chęcią trwałego osiedlenia się na obczyźnie. Migracja okresowa w zależności od czasu, jakim się charakteryzuje, dzieli się na długotrwałą (nie krótszą niż 12 miesięcy) i krótkotrwałą (poniżej 12 miesięcy). Migracja sezonowa związana jest z pewnymi okresami w ciągu roku. Dotyczy ona głównie prac w rolnictwie. Ostatnia z rodzajów migracji – cyrkulacyjna ma charakter cykliczny i polega na krótkotrwałych wyjazdach. Ich główną cechą jest powtarzalność.

W problematyce dotyczącej zjawiska migracji często pojawia się sformułowanie „fala migracyjna”. Jest to termin trudny do określenia. Najprościej rzecz ujmując, falą migracyjną będzie migracja dużej grupy ludzi z jednego kraju do drugiego. Największe fale migracji zdarzają się zwłaszcza w wyniku konfliktów zbrojnych, katastrof humanitarnych oraz przy poszukiwaniu lepszych warunków ekonomicznych. Statystyki wskazują, że współcześnie największą falą migracji jest napływ Irakijczyków do Szwecji. Jak pokazują badania, najwięcej osób starających się o status uchodźcy pochodzi z Palestyny. Jedną z największych migracji ludności w minionym stuleciu była fala uchodźców z Afganistanu do Pakistanu (ok. 3 mln ludności). Ludność ta potem jednak w większości wróciła do Afganistanu. W roku 2008 według statystyk UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees, agenda Organizacji Narodów Zjednoczonych) największą falą migracji była migracja ludów zamieszkujących Czad. Warto zauważyć również, że niektóre historyczne fale migracji zapoczątkowały istnienie kilku państw – najbardziej widoczne jest to w przypadku społeczeństw Stanów Zjednoczonych i Australii.

Polska pozostaje krajem z przewagą emigracji nad imigracją [3, s. 2]. Ponadto jest państwem, które wykazuje ujemne saldo migracyjne. Główny Urząd Statystyczny szacuje, że w 2008 r. saldo migracji zagranicznych wyniosło (-)14,9 tys. Często poruszanym tematem w debatach publicystycznych i badaniach jest problem migracji zarobkowych Polaków. Trudno jednoznacznie określić liczbę osób wyjeżdżających, głównie ze względu na fakt, że wiele wyjazdów jest nierejestrowanych. Według danych statystycznych na pobyt stały wyemigrowało w ostatnich dziesięciu latach ponad 300 tys. mieszkańców Polski. Najczęściej ludzie emigrują do Niemiec, Wielkiej Brytanii, Stanów Zjednoczonych i krajów skandynawskich.

Polska jest jednym z ważniejszych krajów na migracyjnej mapie Europy. Polacy od dziesięcioleci masowo uczestniczą w migracjach zarobkowych do krajów bardziej rozwiniętych [5, s. 7]. Jest to problem, z którym boryka się państwo polskie, gdyż emigracja dotyczy głównie młodych, wykształconych ludzi. Państwo musi podejmować w najbliższym czasie takie środki zaradcze, które spowodują zatrzymanie fali migracyjnej Polaków. Do działań naprawczych należeć mogą: naprawa systemu szkolnictwa i powrót do oferty edukacyjnej na szczeblu zawodowym, średnim i wyższym dopasowanej do potrzeb zmieniającego się rynku pracy, wyrównanie szans infrastrukturalnych poszczególnych regionów kraju, stworzenie nowej, interesującej dla młodych rodzin polityki społecznej (ulgi podatkowe dla rodzin z dziećmi, oferta żłobków i przedszkoli finansowanych z puli państwa, rozwój budownictwa komunalnego i udostępnienie mieszkań na wynajem czynszowy w taki sposób, by umożliwić mobilność pracobiorcy w obrębie kraju, dalsza rozbudowa infrastruktury drogowej, co powoduje z jednej strony możliwość lokowania inwestycji na terenach do tej pory niechętnie uwzględnianych przez inwestorów, z drugiej zaś – daje szansę na dojazdy do pracy na dalsze odległości («to commute», «pendeln»).

Dzięki temu obywatel będzie świadomy, iż może wybrać drogę życiową poza swoim dotychczasowym środowiskiem i skorzystać z prawa do zmiany miejsca zamieszkania poza granicami kraju, ale ze względów sentymentalnych i merkantylnych nie będzie mu się to po prostu opłacało.

Spis literatury

1. Bera R. Emigranci polscy w nowym środowisku pracy / R. Bera. – Lublin: Wydawnictwo Marii Curie-Skłodowskiej, 2011.
2. Encyklopedia socjologii, t. 2, K-N, / Bokszański Z.(red.). – Warszawa 1999.
3. Godlewska J. Migracje i imigranci w Polsce – skala, podstawy prawne, polityka, Ekspertyza przygotowana w ramach projektu «EAPN Polska – razem na rzecz Europy Socjalnej» / J. Godlewska, 2010
<http://www.eapn.org.pl/expert/files/Migracje%20i%20imigranci%20w%20Polsce>.
4. Górny A. Uwarunkowania i mechanizmy migracji zarobkowych w świetle wybranych koncepcji teoretycznych / A.Górny, P. Kaczmarczyk. – Warszawa: Instytut Studiów Społecznych Uniwersytet Warszawski, 2003.
5. Polityka migracyjna jako instrument promocji zatrudnienia i ograniczania bezrobocia / Kaczmarczyk P., Okólski M.,(red.). – Warszawa, 2008.
6. Kawczyńska-Butrym Z. Migracje. Wybrane zagadnienia /Z.Kawczyńska-Butrym. – Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2009.
7. Kubitsky J. Psychologia migracji / J. Kubitsky. – Warszawa: Wydawnictwo Difin, 2012.
8. Sakson A. Problem masowej emigracji z Polski w latach osiemdziesiątych / A. Sakson // Życie i Myśl. – 1989. – Nr 10. – S. 28–35.
9. Słownik społeczny / Szlachta B (red.). – Kraków, 2004. – S. 660.
10. Rocznik Demograficzny 2009, Główny Urząd Statystyczny, http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xber/gus/PUBL_rocznik_demograficzny_2009.pdf.
11. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/275738/human-migration>.
12. <http://de.wikipedia.org/wiki/Auswanderung>.
13. http://www.msw.gov.pl/portal/pl/89/169/Repatriacja_i_cudzoziemcy.html

Барбара Сковинська-Прокоповіч

ЯВИЩЕ МІГРАЦІЇ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Зміна місця проживання, тобто міграція, є поширеним явищем в епоху глобалізаційних змін і відбувається у всьому світі. Її причини, масштаби і наслідки є різними. Автор статті наводить словарні визначення польських й іншомовних термінів, вказує на внутрішні і зовнішні фактори, що сприяють міграції, площу міграцій, а також їх типологію. Обговорюється споріднене явище «міграційні хвилі». Польща є країною з перевагою еміграції над імміграцією. Це не вигідно з

державної точки зору, тому обговорюються постулати, які повинні бути враховані для коригування діючої соціальної політики.

Ключові слова: визначення, міграція, критерії розподілу, причини і наслідки, державна соціальна політика.

Barbara Skoczyńska-Prokopowicz

THE PHENOMENON OF MIGRATION CONSIDERED IN THE LIGHT OF SCIENTIFIC DEVELOPMENTS

Changing one's place of residence (referred to as migration) is a common phenomenon in an era of globalization, changes and concerns of all communities in the world. Its causes, scope and effects are different. The author of the article cites dictionary definitions in both Polish and foreign languages which indicate the internal and external factors conducive to migrations, the reasons for which they take place and their typology. The author also discusses the related issue of "migratory waves". Poland is a country with a predominance of emigration over immigration, which is not ideal from the point of view of the state. There are thus considerations which need to be included when corrective social policy is implemented.

Key words: definitions, migration, criteria of division, causes and effects, social policy of the state.

УДК 930.2:94(477)-058.232.6“1991/2005”

Анна Шауренко

ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВИХ РОЗВІДОК ЩОДО ПОБУТУ ТА ДОЗВІЛЛЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ У 1991–2005 РР.

У статті здійснено огляд публікацій, що висвітлюють побут та дозвілля сільського населення України у 1991–2005 рр. Мета роботи спрямована на висвітлення в історичній літературі особливостей буденного життя мешканців сільських населених пунктів України. Проаналізовано наукові праці сучасних дослідників та виявлено характерні особливості висвітлення їх поглядів, щодо повсякденного життя українських селян. У висновках представлено загальну тенденцію в українській вітчизняній історіографії щодо питань соціально-економічного та культурного розвитку сільського населення України в 1991–2005 рр. та виявлено, що сучасний стан розвитку проблеми досліджено недостатньо та фрагментарно.

Ключові слова: побут, дозвілля, селяни, історіографія, дослідник.

Важливим компонентом історичного наукового дослідження як системного процесу є виявлення його джерельно-інформаційної бази. Вивчення перевіреного життям історичного досвіду сприяє усвідомленню минулого, допомагає успішно розв'язати практичні завдання економічного та соціального будівництва на сучасному етапі.

У запропонованому історіографічному огляді аналізується комплекс публікацій з історії побуту та дозвілля сільського населення України у 1991–2005 рр., а також сучасні концептуальні підходи з даної проблематики.

Історіографія особливостей повсякденного життя сільського населення 1991–2005 рр. кількісно вирізнялася на фоні загального числа досліджень історії України. Це зумовлено тим, що на перше місце, як правило ставали політичні та економічні процеси, тоді як буденне життя відходило на останній план. Якщо говорити лише про село, то тут естафету першості отримували аграрні питання і про долю пересічного селянина дослідження проводилися вкрай рідко.

В розвитку історіографії проблеми умовно виокремлюємо кілька періодів. Перший – 1991–1999 рр.: упродовж цих років в умовах розпаду СРСР кризові явища охопили всі сфери українського суспільства і дослідження буденного життя селян мали поверхневий характер, звучали в контексті інших більш значущих проблем. Другий період – 2000–2005 рр.: у порівнянні з попереднім десятиліттям, спостерігається конкретизація об'єкта та предмета дослідження, крім того, виникла певна потреба в написанні наукових праць з історії України, що мала святкувати свій ювілей.

Для першого періоду, характерна різноплановість узагальнюючих праць, які частково аналізували фрагменти побуту чи культурні явища притаманні окресленому періоду. І хоча більшість праць намагалися продемонструвати динаміку позитивних змін в соціально-економічному житті українців загалом, що було закономірно заідеологізованості, проте вони стали вагомим матеріалом для уточнення окремих питань.

Питання побуту та дозвілля сільського населення України неодноразово розглядалося у науковій літературі. Однак, у більшості праць вони висвітлюються не як самостійна проблема, а